

TDT ÜYE ÜLKELERİNDE DEZENFORMASYONLA MÜCADELE: T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI İLETİŞİM BAŞKANLIĞI DEZENFORMASYONLA MÜCADELE MERKEZİ ÖRNEĞİ

Dezenformasyon, Hakikat Ötesi (post-truth) Çağ olarak da adlandırılan günümüz şartlarında ulusal sınırların ötesine geçerek küresel bir tehdit haline geldi (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2021). İletişim araçlarındaki hızlı gelişmeler ile çeşitlilik ve buna karşılık haberin ve bilginin kontrol edilemez yayılımı, söz konusu bu sürecin daha tehlikeli bir eğilimde olduğuna işaret etmektedir. Bir yere, topluma, ulusal güvenliğe ve uluslararası ilişkilere ciddi zarar verebileceği düşünülen dezenformasyon (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020), ekoloji, toplumsal kutuplaşma, siber güvenlik, düzensiz göç, bölgesel çatışmalar ve ekonomik sorunlar gibi güncel meselelerin önüne geçerek dünya kamuoyunun önümüzdeki on yıllık süreçte karşı karşıya kalacağı en önemli risklerden biri olarak görülmektedir (World Economic Forum, 2024). Bu analizde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (DMM) örneğinde Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) üye ülkelerindeki dezenformasyonla mücadele süreçleri, kurumlar ve işleyiş açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle TDT üye ülkelerinde dezenformasyonla mücadele politikalarında, özellikle yasal altyapının oluşturulmasında benzer anlayış ve algının oluşmaya başladığını söylemek gerekir. Örneğin, son beş yılda dezenformasyonun özellikle sosyal medya mecralarında yoğun olarak işlendiği Covid-19 pandemisi, 2. Karabağ Savaşı ve Rusya-Ukrayna krizi gibi süreçlerin ardından Türkiye’de Sosyal Medya Yasası 2022 yılında yürürlüğe girdi (Resmî Gazete, 2022). Benzer şekilde 2022 Ocak ayları sırasında ve sonrasında yoğun dezenformasyon saldırılarına maruz kalan Kazakistan’da ise enformasyon alanında güveniğin artırılması amacıyla Enformasyon Doktrini (Akorda, 2023), Online Platformlar Kanunu (Akorda, 2023) ve Kamu Medyası Kanunu (Akorda, 2024) yürürlüğe girdi. Diğer TDT üyesi ülkelerde de benzer çalışmalar devam etmektedir.

Mevcut durumda dezenformasyonun, TDT ülkelerinin yargı sisteminde müstakil bir suç olduğunu, Türkiye örneğinde 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası (Resmî Gazete, 2022), Kazakistan’da adli para cezası ya da kamu yararına çalışma zorunluluğu gibi cezaların uygulanmakta olduğunu belirtmek gerekir. Öte yandan dezenformasyon kriterlerini taşıyan yayınların erişiminden kaldırılmasıyla birlikte, dezenformasyon faaliyetinin saptandığı takdirde yerli veya yabancı menşeli olmasına bakılmaksızın basın lisansının durdurulması gibi yaptırımların uygulandığı da görülmektedir.

TDT üye ülkelerinin kritik süreçlerde sergiledikleri dezenformasyonla mücadele pratiklerine genel olarak baktığımızda, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan’ın ilgili bakanlık ve kurumlar nezdinde özgün strateji ve konsept politikalarını yürüttüklerini, Türkiye örneğinde ise doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren İletişim Başkanlığı’nın Dezenformasyonla Mücadele Merkezi’nin (DMM) ilgili gündemin coğrafya ve içeriğine göre ulusal, bölgesel ve küresel eksenli ve daha proaktif bir politika izlediğini söylemek mümkündür. Görüleceği üzere dezenformasyonla mücadele, Türkiye örneğinde İletişim Başkanlığı bünyesinde ihdas edilen müstakil bir birim tarafından (DMM) yürütülürken diğer Türk devletlerinde bazı bakanlıklar ve kurumlar bünyesinde oluşturulan

ilgili birimler tarafından icra edilmektedir (Aktaş, 2023).

Bu bağlamda, TDT üye ülkeleri perspektifinden dezenformasyon ilişkin daha ayrıntılı bir görünüm elde etmek açısından örnekleme yapmak gerekirse, İkinci Karabağ Savaşı ve Karabağ antiterör operasyonu süreçlerinde Azerbaycan’a yapılan dezenformasyon saldırılarının, yoğunlukla yabancı menşeli olduğu tespit edilmektedir. Söz konusu kaynakların algı yaratma, kara propaganda, manipülatif içeriklerle uluslararası kamuoyunda sadece Azerbaycan’ın değil, aynı zamanda Türkiye’nin de devlet yetkililerini, ordu, yargı ve medya gibi ulusal kurum ve kuruluşlarını itibarsızlaştırmaya yönelik girişimlerde bulundukları saptanmıştır. Diğer taraftan 2. Karabağ Savaşı boyunca bazı çevrelerin Erivan yanlısı haberler yaydığı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1993 tarihli 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlarını görmezden geldiği, Ermenistan’ın işgalci olduğu gerçeğini gizlemeye çalıştığı, Bakü ve Ankara’nın savaş yanlısı olarak gösterilmek istendiği belirlenmiştir (Altınalan, 2023).

Buna karşın, Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı’nın koordinasyonuyla Milli Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları başta olmak üzere ilgili diğer bakanlık ve teşkilatların konvansiyonel ve sosyal medyada dezenformasyonla mücadeleye ilişkin yürüttükleri proaktif faaliyetleri etkin sonuç vermektedir. Benzer şekilde Türk Dünyası iş birliği teşkilatlarından TDT, TWESCO, TÜRKSOY, TÜRKPA, Türk Kültür ve Miras Vakfı’nın (Jusipbay, 2021) yanı sıra, T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, TRT, Anadolu Ajansı (AA) ile yürütülen etkin mücadele, uluslararası ölçekte doğru bilginin güncel olarak aktarılmasında, dezenformasyon saldırılarının etkisizleştirilmesi ve önlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Bu noktada TDT üye ülkelerinin dezenformasyonla mücadeleye ilişkin algı, strateji ve inisiyatiflerde sergiledikleri benzerliklerin dikkate değer olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin, Kazakistan ile Türkiye’nin dezenformasyonla mücadeleye ilişkin yasal altyapı düzeyinde gerçekleştirdikleri düzenlemelerde benzer stratejiler göze çarpmaktadır. Kazakistan’da 2020’de Kültür ve Enformasyon Bakanlığı tarafından stopfake.kz platformu kurulurken, Türkiye’de de 2022’de Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde Dezenformasyonla Mücadele Merkezi kuruldu. Sergilenen performans açısından, stopfake.kz platformu, 2020-2021 yılları arasında toplam 1.900 (Egemen Qazaqstan, 2021), 2023 yılında ise toplam 700’ü aşkın, 2020-2023 yılları arasında da toplam 3.000’den fazla dezenformasyon saptaması ve konuyla ilgili doğrulama faaliyetinde (Kazakistan Kültür ve Enformasyon Bakanlığı, 2023) bulunurken, DMM’de 2023 yılı sonu itibarıyla ulusal ve bölgesel gündemi konu alan 1.700’ü aşkın dezenformasyon vakası analizini içeren toplam 107 adet Dezenformasyon Bülteni yayımlandı. Konsept olarak stopfake.kz platformu Kazakça ve Rusça, DMM ise konunun ilgilendirdiği kitle veya ülkeye göre Türkçe, İngilizce, Arapça, Fransızca ve Yunanca olmak üzere beş dilde yayın yapmaktadır.

İlave olarak, Kazakistan’da Kültür ve Enformasyon Bakanlığı’nın teşviki ile ulusal 24kz televizyon kanalında Fact Check programı yayımlanmaktadır. Türkiye’de ise bu strateji daha da geniş bir yelpazede olup, DMM’nin dezenformasyonla ilişkin hazırladığı güncel raporlar hem merkez hem de medya kuruluşları tarafından servis edilmektedir (İletişim Başkanlığı DMM, 2024). Anadolu Ajansı tarafından dezenformasyonla mücadele kapsamında

yayınlanmakta olan AA Teyit Hattı faaliyetlerinin de hem ulusal hem de uluslararası ölçekte önemli bir misyon üstlendiği söylenebilir.

DMM'nin konsept faaliyetlerini incelediğimizde merkezin, dezenformasyonla mücadeleyi toplum geneline yayma stratejisi yürüttüğünü ve bu doğrultuda 2023 yılının Şubat ayında vatandaşların dezenformasyon içerdiğini düşündükleri haberleri bildirebilecekleri Dezenformasyon Bildirim Sistemi (DBS) kurduğunu görmekteyiz. 2023 yılı sonuna kadar vatandaşlar DBS aracılığıyla, yaklaşık 15 bin yalan haber ihbarında bulundular. DMM'nin e-bülten çalışmalarını da aynı konsept çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. DMM tarafından hazırlanan Dezenformasyon Bültenleri, düzenli olarak İletişim Başkanlığı'nın web sayfası ve DMM'nin sosyal medya hesapları üzerinden kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Söz konusu bültenlerde, dezenformasyon ve yalan haberlerin görüntülerine yer verildiği gibi aynı haberin gerçeği ve kamuoyunu tatmin edecek şekilde görselleri, kurumların açıklamaları ile desteklenerek oldukça şeffaf ve anlaşılabilir bir şekilde paylaşılmaktadır. Bu bağlamda DMM, 2023 yılında özellikle 6 Şubat'ta yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremler sürecinde ve sonrasında, 14-28 Mayıs genel seçimleri ve 7 Ekim sonrası Gazze'de yaşananlar hakkında Deprem Dezenformasyon Bülteni, Seçim Dezenformasyon Bülteni ve Filistin Özel Dezenformasyon Bülteni yayımladı (İletişim Başkanlığı DMM, 2024).

DMM, Dezenformasyonla mücadelenin önemli bir sacayağı olan bireysel farkındalık ve dijital medya okuryazarlığının artırılmasına yönelik de yoğun faaliyet yürütmektedir. Örneğin, farklı yaş ve eğitim gruplarına, farklı seviyelerde eğitimler sunan DMM, dezenformasyonla mücadeleyi toplumun genelinde yaygınlaştırmak için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği protokolleri imzalamakta, www.dmm.gov.tr isimli resmi internet sitesinde dezenformasyona karşı bireysel farkındalığı artıracak bilgiler, videolar ve dezenformasyonla ilgili yayınlar paylaşarak vatandaşların bu konuda bilgi edinmesine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda DMM tarafından "Dezenformasyonla Mücadele Rehberi" "Twitter Dosyası" "Siber Zorbalığa Karşı Dezenformasyonla Mücadele Yasası" "Dezenformasyonla Mücadele Yasası Çocukları Nasıl Koruyor?" gibi birçok yayın hazırlanarak, kamuoyunun bilgisine sunulmaktadır. Bu noktada, TDT ülkelerinde dezenformasyonla mücadeleye ilişkin bireysel farkındalık ve dijital okuryazarlığın artırılması yönünde benzer faaliyetlerin yürütüldüğünü de belirtmek gerekir (İletişim Başkanlığı DMM, 2024).

TDT üye ülkelerinde dezenformasyonla mücadeleye ilişkin genel panoramanın bütüncül olarak aktarılması açısından Uluslararası Doğruluk Kontrolü Ağı (IFCN) Türkiye'de teyit.org, Kazakistan'da factcheck.kz, Azerbaycan'da az.teyit.org, Kırgızistan'da factcheck.kg ve Özbekistan'da factchecknet.uz adlı platformları üzerinden yayın yapmaktadır.

Kısaça özetlenen önlemlerin yeterliliği konusunda, TDT üye ülkelerinin dezenformasyonla mücadeleye ilişkin gerçekleştirdikleri yasal düzenlemelere rağmen, belirli kritik durumlarda yabancı menşeli dezenformasyon saldırılarına karşı ulusal ölçekte yetersiz kaldıkları görülmektedir. TDT'nin son yıllarda medyada iş birliği ekseninde yürüttüğü proje ve inisiyatifleri söz konusu eksikliğin giderilmesi ve enformasyon alanında güvenliğin artırılması açısından stratejik önem taşımaktadır. TDT ülke liderlerinin Astana'da gerçekleştirdikleri 10. Zirve'de "dezenformasyonla mücadelede iş birliklerini sürdürdüklerini, güçlendirdiklerini ve uluslararası forumlardaki çabalarını eşgüdümle yürüttüklerini ve koordine ettiklerini" (TDT 10. Zirve Bildirisi, 2023) deklere etmeleri, teşkilata üye ülkelerin dezenformasyonla mücadeleye yönelik kararlılıklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, TDT'nin kurumsal inisiyatiflerinden biri olan Türk Haber Ajansları Birliği'nin (ATNA) kurulması ise, teşkilat üyelerinin uluslararası düzlemde dezenformasyonla mücadeleyi hangi platform üzerinden gerçekleştirmeyi hedeflediklerine dair

önemli sinyaller vermektedir (Melikoğlu, 2023). Sonuç olarak, ilerleyen süreçte AB, NATO ve ASEAN örneklerinde görüldüğü gibi TDT'nin, dezenformasyonla mücadeleye ilişkin özgün bir konsept oluşturma beklirken, T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın da (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi) bu süreçteki yeni yapılanmalarda tecrübesi itibarı ile örnek bir model olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça:

- Akorda (2023). Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev'in Uluslararası Astana Forumu'nun açılış töreninde yaptığı konuşması. Alınan yer: <https://akorda.kz/ru/vystuplenie-prezidenta-respubliki-kazahstan-ktokaeva-na-plenarnoy-sessii-mezhdunarodnogo-foruma-astana-851830>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- Akorda (2023). Kazakistan Cumhuriyeti Enformasyon Doktrini'nin onaylanması. Alınan yer: <https://www.akorda.kz/ru/ob-utverzhenii-informacionnoy-doktriny-respubliki-kazahstan-2025248>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- Akorda (2023). Devlet başkanı Kazakistan Cumhuriyeti'nin "Çevrimiçi Platformlar ve Çevrimiçi Reklam" kanununu onayladı. Alınan yer: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-onlayn-platformalar-zhane-onlayn-zharnama-turaly-kazakistan-respublikasynyn-zanyrna-kol-koydy-1065212>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- Akorda (2024). Devlet başkanı Kazakistan Cumhuriyeti'nin "Kamu Medyası" kanununu onayladı. Alınan yer: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-mass-media-turaly-kazakistan-respublikasynyn-zanyrna-kol-koydy-1953211>. Erişim tarihi: 03.11.2024.
- Altınalan (2023). Karabağ operasyonu ve dezenformasyon. Alınan yer: <https://www.aa.com.tr/tr/teyithatti/blog/karabag-operasyonu-ve-dezenformasyon-/1816629>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- Egemen Qazaqstan (2021). Stopfake.kz 1900'den fazla yalan haberi yalanladı. Alınan yer: <https://egemen.kz/article/298332-stopfakekz-1900-den-astam-feykti-ashkerekedi>. Erişim tarihi: 03.11.2024.
- Mehmet, Yusuf Melikoğlu (2023). AA'nın üyesi olduğu Türk Haber Ajansları Birliği kuruldu. Alınan yer: <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aanin-uyesi-oldugu-turk-haber-ajanslari-birligi-kuruldu/3045231>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- Nurgali, Jusipbay (2021). İkinci Karabağ savaşı süreci: Uluslararası Türk İşbirliği Teşkilatların tarihi misyonu. Alınan yer: <https://adyma.kz/index.php/post/59468>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- Kazakistan Kültür ve Enformasyon Bakanlığı (2023). Son 3 yılda Stopfake.kz tarafından 3.000'den fazla dezenformasyon yalanladı. Alınan yer: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mam/press/news/details/647943?lang=ru>. Erişim tarihi: 03.11.2024.
- Resmi Gazete (2022). Basın Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Alınan yer: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/10/20221018-1.htm>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2021). Cumhurbaşkanı Erdoğan, StarCom Zirvesi'ne video mesaj gönderdi. Alınan yer: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-stratcom-zirvesine-video-mesaj-gonderdi>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023). Fahrettin Altun: ATNA'nın kurulması, Türk Dünyası gerçeklerinin uluslararası toplumun dikkatine sunulması açısından önemli bir adımdır. Alınan yer: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis-basinda-turkiye/detay/fahrettin-altun-atnanin-kurulmasi-turk-dunyasi-gerceklerinin-uluslararasi-toplumun-dikkatine-sunulmasi-acisindan-onemli-bir-adimdir>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023). Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (DMM) ne yapar? Alınan yer: <https://www.dmm.gov.tr/>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- Türk Devletleri Teşkilatı (2023). Türk Devletleri Teşkilatı 10. Zirve Bildirisi. Alınan yer: https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/10-zirve-bildirisi-2023-21-tr.pdf. Erişim tarihi: 12.10.2024.
- Tufan Aktaş (2023). TDT Genel Sekreteri Ömüraliyev: Dezenformasyon ve yalan haberlere karşı ortak mücadele edilecek. Alınan yer: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/tdt-genel-sekreteri-omuraliyev-dezenformasyon-ve-yalan-haberlere-karsi-ortak-mucadele-edilecek/3045176>. Erişim tarihi: 12.03.2024.
- World Economic Forum (2024). Küresel Risk Raporu 2024. Alınan yer: <https://www.weforum.org/videos/global-risk-report-2024-transitions-in-the-age-of-information/>. Erişim tarihi: 12.03.2024.